

*Załącznik nr 1 do Uchwały Nr 1/2/09/III
z dnia 6 stycznia 2009r.
Zarządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego*

Wojewódzki program na rzecz osób starszych na lata 2009-2013

***„Pogodna i bezpieczna jesień życia
na Warmii i Mazurach”***

Olsztyn, 2008

Spis treści

Wstęp.....	3
Rozdział 1 Metodologia tworzenia programu.....	5
Rozdział 2 Analiza sytuacji osób starszych w województwie warmińsko-mazurskim.....	7
Rozdział 3 Analiza SWOT poszczególnych obszarów.....	12
Obszar I: <i>Zdrowie, profilaktyka, służba zdrowia</i>	12
Obszar II : <i>System wsparcia – infrastruktura i usługi socjalne</i>	13
Obszar III : <i>Aktywność, zainteresowania i potrzeby duchowe osób starszych</i>	14
Obszar IV : <i>Wizerunek osoby starszej w społeczeństwie</i>	16
Rozdział 4 Wizja i misja programu.....	18
Rozdział 5 Cele strategiczne, cele szczegółowe, działania i wskaźniki w poszczególnych obszarach	18
Obszar I: <i>Zdrowie, profilaktyka, służba zdrowia</i>	18
Obszar II : <i>System wsparcia – infrastruktura i usługi socjalne</i>	19
Obszar III : <i>Aktywność, zainteresowania i potrzeby duchowe osób starszych</i>	21
Obszar IV : <i>Wizerunek osoby starszej w społeczeństwie</i>	22
Rozdział 6 Uwarunkowania realizacji programu.....	25
Rozdział 7 Spójność programu z regionalnymi dokumentami strategicznymi.....	25
Rozdział 8 Promocja programu.....	28
Rozdział 9 Wdrażanie programu:	
1) Harmonogram i monitoring realizacji programu.....	28
2) Źródła informacji na potrzeby raportowania	30
Rozdział 10 Ewaluacja programu.....	32
Rozdział 11 Finansowanie programu.....	35
Rozdział 12 Skład Zespołu roboczego ds. opracowania Wojewódzkiego programu na rzecz osób starszych	36
Załącznik nr 1: Harmonogram realizacji Wojewódzkiego programu na rzecz osób starszych na lata 2009-2013 „ <i>Pogodna i bezpieczna jesień życia na Warmii i Mazurach</i> ”	39

Wstęp

Według Strategii Lizbońskiej liczba ludności do 2050 roku będzie się zmniejszać, natomiast liczba ludności w wieku powyżej 65 lat wzrośnie w stosunku do 2005 roku o 60%. W Unii Europejskiej udział ludności w wieku 65 lat i więcej w ogólnej liczbie ludności wynosił w 2005r. 17%, tj. o dwa procent więcej niż w 2003 roku, natomiast w roku 2050 już 30,0% populacji zamieszkującej ten obszar będą stanowiły osoby w wieku poprodukcyjnym.

Proces starzenia się społeczeństw obserwowany w większości krajów Unii Europejskiej powoduje generowanie znacznych kosztów związanych m.in. z rynkiem pracy (zweżenie rynku pracy, wyższe koszty pracy) oraz zwiększaniem wydatków z budżetu państw na szeroko rozumiane wsparcie osób starszych we wszystkich sferach ich życia (zdrowie, kultura, pomoc społeczna, itp.). Jednocześnie w zbyt małym stopniu wykorzystywany jest olbrzymi potencjał tej grupy społecznej. Zbudowanie odpowiednich systemów wsparcia osób starszych dostosowanych do lokalnych uwarunkowań ekonomicznych i społecznych danego kraju, z całą pewnością może przyczynić się do pełnego wykorzystania zasobów doświadczenia między innymi zawodowego i społecznego, jakimi dysponują te osoby. Dlatego też organizacje międzynarodowe takie jak: Komitet ONZ ds. Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, Rada Europy, Unia Europejska wzywają do budowy narodowych strategii rozwiązywania problemów osób starszych poprzez realizację programów opartych na takich wartościach, jak: równość, sprawiedliwość społeczna oraz poszanowanie godności seniorów. Komisja Europejska poprzez swoje cele strategiczne wzywa do podjęcia przez państwa członkowskie intensywnych wysiłków służących zapewnieniu bezpieczeństwa zdrowotnego oraz zwiększenia zatrudnienia osób starszych.

Obecnie co ósma osoba w wieku emerytalnym w Polsce żyje poniżej granicy ubóstwa. W 2010 roku będzie żyć w Polsce już około 25% osób, które ukończyły 60 lat. Szczególnie dużą dynamikę procesu starzenia się demograficznego obserwować można w dużych miastach. System opieki geriatrycznej w Polsce praktycznie nie istnieje – opieka nad chorymi przewlekle i niesamodzielnymi osobami starszymi opiera się na rodzinie, która nie może liczyć na adekwatne do potrzeb wsparcie ze strony służb pomocy społecznej oraz innych instytucji publicznych i niepublicznych działających w tym obszarze.

Polityka społeczna państwa powinna służyć budowaniu pozytywnego wizerunku seniorów w społeczeństwie, poprawie ich statusu społecznego oraz dostępności do dóbr kultury i życia społecznego we wszelkich jego sferach. Pozwoli to na prowadzenie aktywnego i niezależnego życia przez wszystkie te osoby, które mają taką chęć i możliwości. Dzisiejsza

koncentracja uwagi na zapewnieniu osobom starszym opieki i godziwych dochodów na emeryturze nie jest – wobec tempa i globalizacji procesu starzenia się społeczeństwa - strategią adekwatną do dynamiki tego procesu. Dotyczy to przede wszystkim profilaktyki i opieki medycznej, której osoby starsze wymagają w sposób szczególny. Niejednokrotnie seniorzy bywają dyskryminowani w sytuacji konieczności skorzystania ze specjalistycznej opieki medycznej, zgłaszają problemy z uzyskaniem wizyty domowej lekarza rodzinnego czy problemy związane z brakiem możliwości wykupienia niezbędnych leków. Przykładem może być również trudność w uzyskaniu skierowania na kompleksowe badania. Wiek często służy jako diagnoza - „na starość nie ma leku”. Takie zaniedbania prowadzą do nierozpoznania wielu chorób, którym można byłoby wcześniej zapobiec. Brak możliwości skorzystania w odpowiednim czasie z dostępu do specjalistycznych badań, nie daje szans starszym pacjentom na utrzymanie sprawności funkcjonalnej^{*)}.

Poza aktywizacją społeczną, konieczne jest wsparcie działań na rzecz aktywizacji zawodowej osób starszych. Praca dla seniorów, poza aspektem finansowym, ma również znaczenie niematerialne – buduje prestiż, określa miejsce i rolę osoby starszej w społeczności i rodzinie. W Polsce cały czas zbyt mało osób starszych jest aktywnych zawodowo, co wzmacnia stereotyp, iż starość to czas wycofania, zaniechania aktywności, koncentracji na własnych problemach. Dlatego konieczne jest również promowanie m.in. wolontariatu, jako alternatywnej dla pracy formy aktywności umożliwiającej zaangażowanie w życie społeczności, przynoszącej satysfakcję oraz poczucie bycia potrzebnym. Warto pokazywać, że osoba starsza nie tylko potrzebuje wsparcia, ale oferując bądź świadcząc pomoc, wiedzę i doświadczeniem może służyć innym. Na tej podstawie należy budować płaszczyznę do współpracy międzypokoleniowej.

Na pewno rozwiązanie szeregu problemów ważnych dla ludzi starszych wymaga zmian systemowych, zależnych od polityki rządu, ale jest także wiele sfer, gdzie zmiany mogą i powinny być wprowadzane z inicjatywy samorządu województwa, samorządów powiatowych i gminnych oraz instytucji, organizacji pozarządowych i samych obywateli. Funkcjonowanie komunikacji miejskiej, urzędów, szpitali, punktów usługowych – są to obszary, na które można wpływać także na poziomie lokalnym. Działania podejmowane w skali konkretnych miejscowości są niezwykle ważne, gdyż większość potrzeb seniorów zaspokajana jest w miejscu ich zamieszkania.

^{*)} wg. opinii seniorów-respondentów badania przeprowadzonego przez Zespół z Katedry Pedagogiki Społecznej UWM w Olsztynie pod kierunkiem prof. UWM dr hab. Ewy Kantowicz na potrzeby niniejszego programu

Rozdział 1 - Metodologia tworzenia programu

Z inicjatywą opracowania programu wojewódzkiego na rzecz osób starszych wystąpił Urząd Marszałkowski Województwa Warmińsko-Mazurskiego oraz Federacja Organizacji Socjalnych Województwa Warmińsko-Mazurskiego FOSa. W czerwcu 2007r. pomiędzy stronami podpisany został list intencyjny wyrażający wolę podjęcia działań zmierzających do realizacji projektu „III wiek na Warmii i Mazurach. Kompleksowy program wsparcia i aktywizacji osób starszych w województwie warmińsko-mazurskim”.

Federacja Organizacji Socjalnych FOSa zrzesza ponad 60 organizacji socjalnych z terenu Warmii i Mazur. Organizacje członkowskie wspierają swoimi działaniami m.in. osoby starsze, świadcząc usługi opiekuńcze i medyczne (jak Lazarus czy organizacje Sieci PALIUM), aktywizując (np. poprzez Wolontariat 50 + czy Uniwersytet III wieku), prowadząc badania (np. Centrum Wolontariatu realizuje obecnie projekt dot. aktywności osób w wieku senioralnym – tzw. Wolontariat 50 +), świadcząc usługi z zakresu wsparcia socjalnego (należące do Federacji FOSa dwa Banki Żywności-w Olsztynie i Elblągu, stanowią istotne wsparcie w zakresie pomocy żywnościowej dla osób starszych), prowadząc doradztwo zawodowe (prowadzi je m.in. najbardziej aktywna w tym zakresie organizacja członkowska Federacji – Elbląska Rada Konsultacyjna Osób Niepełnosprawnych), inicjując i wspierając integrację międzypokoleniową (prowadzoną m.in. przez organizacje Sieci Wolontariat Warmii i Mazur) i wiele innych.

Partnerzy podjęli wspólne działania zmierzające do utworzenia Zespołu roboczego ds. opracowania Wojewódzkiego programu na rzecz osób starszych. Wystosowano zaproszenia do współpracy na rzecz tworzenia programu do różnych podmiotów, w tym jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, służby zdrowia, kultury, organizacji pozarządowych. Ostatecznie w skład zespołu weszło 53 przedstawicieli wszystkich stron zainteresowanych tą problematyką tj. instytucji pomocy społecznej, instytucji świadczących usługi socjalne, służby zdrowia, organizacji pozarządowych. Środki finansowe na opracowanie programu pozyskane zostały przez Federację Organizacji Socjalnych FOSa m.in. z Funduszu Współpracy (środki UE), Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej (Fundusz Inicjatyw Obywatelskich), Wojewody Warmińsko-Mazurskiego i Samorządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego.

Prace nad programem rozpoczęły się w czerwcu 2007 roku, kiedy to dokonano wyboru czterech obszarów problemowych, najistotniejszych wg Zespołu roboczego. Wytypowano cztery grupy robocze, które podczas pięciu warsztatów w okresie wrzesień-

grudzień 2007 roku analizowały problemy i potrzeby osób starszych w odniesieniu do obszarów ochrony zdrowia i usług socjalnych, aktywności społecznej i zawodowej, potrzeb duchowych, a także wizerunku seniorów w mediach i społecznościach lokalnych. Wypracowany podczas warsztatów zarys programu był konsultowany i uzupełniony wnioskami wynikającymi z przeprowadzonych dziesięciu spotkań całego Zespołu roboczego. Chcąc poznać potrzeby i problemy osób starszych w poszczególnych społecznościach lokalnych województwa warmińsko-mazurskiego, zorganizowano w grudniu 2007 roku cykl pięciu debat: w Nowym Mieście Lubawskim, Olsztynie, Korszach, Morągu i Elblągu. Niezwykle cenna okazała się także diagnoza osób starszych mieszkających na Warmii i Mazurach, która powstała dzięki badaniom naukowym przeprowadzonym przez Uniwersytet Warmińsko-Mazurski wspólnie z Federacją FOSa oraz opracowanie Warmińsko-Mazurskiego Biura Planowania Przestrzennego.^{*)}

Wojewódzki program na rzecz osób starszych powstał w oparciu o metodę ekspercko-społeczną, dzięki zaangażowaniu wielu podmiotów, instytucji i organizacji działających na rzecz osób starszych oraz w wyniku kilkumiesięcznych konsultacji społecznych. Odpowiedzialnym za proces przygotowania projektu Programu była Federacja Organizacji Socjalnych FOSa, natomiast moderatorem procesu tworzenia Programu było Elbląskie Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Pozarządowych.

Program ma charakter interdyscyplinarny, jego wdrażanie wymaga współpracy administracji rządowej i samorządowej: gminnej, powiatowej i wojewódzkiej oraz wielu partnerów: jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, instytucji oświaty, kultury i edukacji, jednostek służby zdrowia, instytucji kościelnych, a także podmiotów zajmujących się aktywizacją zawodową i społeczną oraz organizacji społecznych. Od ich zaangażowania w dużej mierze zależeć będą długofalowe efekty zaplanowanych działań.

Rolą Programu jest przede wszystkim zdiagnozowanie problemów na jakie napotykają seniorzy w swym codziennym życiu, określenie ich potrzeb, a następnie wyznaczenie kierunków działań, jakie należałoby podjąć na przestrzeni kolejnych lat, aby województwo warmińsko-mazurskie stało się miejscem, gdzie seniorom będzie żyło się godnie i bezpiecznie. Program ten ma być zatem impulsem do wdrażania trwałych, systemowych rozwiązań na rzecz seniorów regionu Warmii i Mazur, zapobiegając tym samym powielaniu i rozproszaniu działań w tym kierunku.

^{*)} 1. Raport z badań „Diagnoza sytuacji ludzi starszych w województwie warmińsko-mazurskim na przełomie 2007/2008 roku” opracowany przez Zespół z Katedry Pedagogiki Społecznej UWM w Olsztynie pod kierunkiem prof. UWM dr hab. Ewy Kantowicz.
2. „Osoby starsze w województwie warmińsko-mazurskim” - Warmińsko-Mazurskie Biuro Planowania Przestrzennego, rok 2006 .

Rozdział 2 - Analiza sytuacji osób starszych w województwie warmińsko-mazurskim

W statystyce polskiej istnieją różne kryteria podziału ludności według wieku. Według Głównego Urzędu Statystycznego można przyjąć podział ludności w zależności od wieku na:

1) grupy ekonomiczne:

- ludność w wieku przedprodukcyjnym (0-17 lat),
- ludność w wieku produkcyjnym (18-59 lat kobiety i 18-64 lat mężczyźni),
- ludność w wieku poprodukcyjnym (60 lat i więcej kobiety; 65 lat i więcej mężczyźni);

2) grupy biologiczne:

- 0-14 lat – dzieci,
- 15-64 lat – młodzież i dorośli bez osób starszych,
- 65 lat i więcej – osoby starsze;

W Polsce udział ludności w wieku poprodukcyjnym wynosił w 2006 roku 15,7%, przy czym był zróżnicowany regionalnie. Niskie wskaźniki uzyskały województwa położone w północno-zachodniej części kraju. Województwo warmińsko-mazurskie uzyskało wartość najniższą 14,5%, a najwyższą województwo łódzkie – ponad 17%. Jest to wskaźnik korzystny w skali kraju, jednak od 1988 do 2006 roku wartość ta wzrosła o ponad 4%. Wartość ta była zróżnicowana w poszczególnych gminach i wahała się od 9,4% (gmina Dywity) do 18,1% (gmina Banie Mazurskie). Najwyższe wskaźniki powyżej 15% udziału ludności w wieku poprodukcyjnym do ludności ogółem, uzyskały gminy położone głównie w północnej części województwa warmińsko-mazurskiego. Na ten stan wpłynęło wiele czynników, między innymi: niski przyrost naturalny i ujemne saldo migracji. Na wysokie ujemne saldo migracji wpływ mógł mieć fakt, iż w wielu gminach, które uzyskały udział ludności w wieku poprodukcyjnym powyżej 15%, istniały państwowe gospodarstwa rolne. Ich likwidacja, często jedyne źródła dochodu, przyczyniła się do odpływu ludności w poszukiwaniu pracy oraz lepszych warunków życia.

Prognozy demograficzne pokazują, że liczba ta będzie wzrastać. Na podstawie prognozy w roku 2015 żaden z powiatów województwa warmińsko-mazurskiego nie uzyska udziału ludności w wieku poprodukcyjnym poniżej 15%. Najniższą wartość uzyska powiat elbląski 16%, a najwyższą miasto Elbląg 20,5%. Najwyższe wartości, powyżej 18% uzyskają miasta: Olsztyn i Elbląg oraz powiaty: giżycki, kętrzyński i węgorzewski, a więc podobnie,

jak w 2002 roku przede wszystkim powiaty położone w północnej części województwa (poza Olsztynem i Elblągiem). Najniższe wartości poniżej 16,5% uzyskają, tak jak w 2002 roku, powiaty: olsztyński i ełcki oraz powiat braniewski i elbląski. W 2030 roku najniższy udział ludności w wieku poprodukcyjnym wśród ludności ogółem będzie w powiecie nowomiejskim 22,9%, a najwyższy 29,8% w mieście Elbląg. Porównując obraz struktury ludności dla województwa warmińsko-mazurskiego w 1988, 2005 i prognozowanym 2030 widoczne są niekorzystne zmiany w kierunku społeczeństwa o typie regresywnym, gdzie występuje znaczny spadek ludności w wieku przedprodukcyjnym w porównaniu do ludności w wieku produkcyjnym^{*)}.

Potrzeby i problemy osób starszych kształtują się w zależności od płci i wieku. Większa umieralność mężczyzn niż kobiet pogłębia się wraz z wiekiem, szczególnie powyżej 79 roku życia, gdzie wskaźnik feminizacji (tzn. liczba kobiet na 100 mężczyzn) wynosi ponad 200. Badania wskazują na przewagę liczby kobiet (62%) nad liczbą mężczyzn (38%). Najlicniejszą grupę 46% stanowią osoby w wieku „wczesnej starości” (55-64 lata), 34% osoby w przedziale wiekowym 65-74 oraz 19% osoby w tzw. „późnej starości” czyli powyżej 75 lat. Zgodnie z tendencjami starzenia się należy spodziewać się wzrostu odsetka najstarszych wśród tych, którzy są już starzy.

Grupa osób powyżej 50 roku życia jest obecnie jedną z grup społecznych najbardziej narażonych na wykluczenie, ze względu na relatywnie niski status ekonomiczny zarówno w skali kraju, jak i w skali regionu, który zalicza się do tzw. „ściany wschodniej”. Bezrobocie kształtuje się tu na poziomie 19%, a w niektórych powiatach powyżej 30%, jak np. braniewskim (33,8%) czy bartoszyckim (31,3%) (dane z Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Olsztynie z XII 2007r.). Spowodowane jest to m.in. faktem, iż jest to region mało uprzemysłowiony, głównie rolniczy. Dlatego też na obszarach wiejskich, po likwidacji Państwowych Gospodarstw Rolnych, sytuacja jest szczególnie dramatyczna. W omawianej grupie społecznej przeważają osoby, które już nie pracują (są na rencie lub emeryturze) lub takie, które zbliżają się do końca aktywności zawodowej. Warto podkreślić, że Polska ma liczne grono bardzo młodych emerytów, co wiąże się z powszechną praktyką przechodzenia na wcześniejsze emerytury. Tylko 17% kobiet i 33% mężczyzn pracuje aż do osiągnięcia ustawowej granicy wieku emerytalnego^{*)}.

^{*)} „Osoby starsze w województwie warmińsko-mazurskim”- Warmińsko-Mazurskie Biuro Planowania Przestrzennego, rok 2006.

^{*)} „Raport z badania postaw wobec wolontariatu 50+”-badanie przeprowadzone przez Akademię Rozwoju Filantropii w Polsce i Regionalne Centrum Wolontariatu w Elblągu (luty 2007) w ramach programu „Same plusy. Wolontariat 50+”.

Osoby starsze zamieszkujące region Warmii i Mazur, w poprzedniej dekadzie albo były dotknięte bezrobociem, albo ich poziom dochodów był niski, ze względu na zatrudnienie w usługach, sektorze publicznym lub rolnictwie. Porównując przeciętną wysokość emerytury pomiędzy 2000 a 2005 rokiem zauważalny jest stały wzrost wysokości średniej emerytury. Jednak problem stanowi relacja wysokości emerytury w porównaniu do wynagrodzenia jakie otrzymują osoby pracujące, gdzie jest ona dwukrotnie wyższa, a koszty utrzymania są takie same bez względu na wiek. Należy zatem przypuszczać, że z jednej strony, osoby te mają trudności z zabezpieczeniem podstawowych potrzeb egzystencjalnych i adekwatnego do ich oczekiwań poziomu i jakości życia. Z drugiej strony w stosunku do polityki socjalnej na rzecz różnych kategorii osób wykluczonych, działania na rzecz osób „trzeciego wieku” są bardziej rozproszone, minimalne, a tym samym mało zadowalające. Osoby starsze są często samotne, ubogie, nie potrafią skutecznie odnaleźć się w dzisiejszym świecie nowych technologii i nowych zjawisk społecznych: *Nie potrafię się odnaleźć w nowej rzeczywistości i nie mogę nikogo znaleźć, kto zechciałby mi w tym pomóc.*

Brakuje ofert bezpośrednio skierowanych do osób starszych, brakuje też specjalistycznych instytucji i osób przygotowanych profesjonalnie do pracy z osobami starszymi. Co prawda w instytucjach pomocy społecznej zatrudnionych jest wiele osób wykształconych w zakresie pedagogiki i pracy socjalnej, to jednak zgłaszane są potrzeby w dziedzinie specjalistycznego kształcenia do pracy z ludźmi wykluczonymi na poziomie studiów podyplomowych i kursów specjalistycznych, w tym również do pracy z osobami starszymi. Istnieje też pilna potrzeba kształcenia wolontariuszy i animatorów pracy społecznej, którzy mogą bezpośrednio aktywizować społeczności lokalne. Wyniki badań wskazują na znaczne niedostatki w tym zakresie. Pracownik socjalny dociera zaledwie do 10 % osób raz w miesiącu^{*)}. Problemy i potrzeby osób starszych w społecznościach lokalnych województwa warmińsko-mazurskiego znajdują się na najniższych miejscach listy priorytetów działań społecznych. Widać to, chociażby po środkach przeznaczanych na wsparcie tych osób w budżetach poszczególnych samorządów (środki przeważnie przeznaczane są głównie na usługi opiekuńcze).

Warto podkreślić, że w województwie warmińsko-mazurskim działa ponad 2000 organizacji pozarządowych, z czego ponad 50% z nich w szeroko rozumianej sferze socjalnej na rzecz dzieci, młodzieży, ubogich, bezdomnych, niepełnosprawnych itd. W tej grupie jest też ponad 200 organizacji działających na rzecz osób starszych. Jedną z najbardziej

^{*)} Raport z badań „Diagnoza sytuacji ludzi starszych w województwie warmińsko-mazurskim na przełomie 2007/2008 roku” opracowany przez Zespół z Katedry Pedagogiki Społecznej UWM w Olsztynie pod kierunkiem prof. UWM dr hab. Ewy Kantowicz.

popularnych inicjatyw aktywizujących osoby w wieku senioralnym jest Uniwersytet Trzeciego Wieku, którego tradycje sięgają lat siedemdziesiątych XX wieku, a który na Warmii i Mazurach powstał w końcu października 1996 roku w Olsztynie i od samego początku cieszy się ogromnym zainteresowaniem, czego dowodem jest wciąż wzrastająca liczba słuchaczy (w 2007 ponad 1.000 osób). Ponadto w regionie działa jeszcze kilka takich organizacji (w Braniewie, Elblągu, Morągu, Szczytnie).

Mimo istniejących form integracji i wsparcia osób starszych w Polsce, na podstawie aktualnie prowadzonych badań ujawniane jest poczucie osamotnienia i deprywacja innych potrzeb psychospołecznych osób po przejściu na emeryturę. Wiele osób odczuwa pustkę, nie wie, jak zagospodarować czas, jak zaplanować dalszy rozwój. Najczęściej oferowaną formą pomocy jest pomoc rzeczowa, zdecydowanie rzadziej pomoc i wsparcie np. emocjonalne: *nie mam się z kim spotkać, siedzę sam w domu i oglądam telewizję, a czasem chciałbym gdzieś wyjść i porozmawiać z kimś choćby o pogodzie*. Szereg badań wskazuje na ujawnienie się mechanizmu ekskluzji społecznej seniorów wynikającej m.in. z barier strukturalnych, normatywno-kulturowych i fizycznych oraz zdrowotnych. Jeszcze inne wskazują na poczucie krzywdy i upośledzenia własnej egzystencji oraz poczucie deprywacji w zaspokajaniu nawet potrzeb konsumpcyjnych wśród osób otrzymujących renty i emerytury.

O ile w przypadku innych grup społecznych potrzebujących wsparcia istnieje wiele koalicji i kompleksowych rozwiązań, o tyle w przypadku osób starszych można mówić o niedostrzeganiu ich problemów. Problemom tej grupy nie poświęcono do tej pory wystarczającej uwagi, która pozwoliłaby na systemowe rozwiązania. Przypuszczamy, że istotną barierą w satysfakcjonujących działaniach na rzecz ludzi starszych jest nie tylko brak diagnoz i kompleksowych strategii działań, ale także brak infrastruktury instytucjonalnej oraz adekwatnej oferty usług skierowanych do tej grupy wiekowej, która zagwarantowałaby podniesienie jakości ich życia, zwiększenie uczestnictwa społecznego, rozwój aktywności hobbystycznej i rekreacyjnej oraz zabezpieczenie praw socjalnych i zdrowotnych, a tym samym lepszą integrację społeczną osób w wieku senioralnym.

Funkcjonowanie ludzi starszych poza głównym nurtem życia społecznego jest także konsekwencją kulturowo uwarunkowanej postawy, charakterystycznej prawie dla wszystkich grup wiekowych Polaków. Można zatem powiedzieć, że nieangażowanie się w sprawy społeczności lokalnej jest funkcją głęboko zakorzenionego w polskiej kulturze, biernego uczestnictwa w życiu społecznym i publicznym. Mimo tego oczywistym jest fakt, iż polscy seniorzy na ogół są wrażliwymi obserwatorami życia społecznego oraz to, że często angażują się w spontaniczne akty pomocy sąsiedzkiej, wolontariat. Bariery bardziej regularnych,

zorganizowanych, częstszych zaplanowanych form ich uczestnictwa w życiu i rozwiązywaniu problemów społeczności lokalnych tkwią nie tyle w niedostatkach identyfikacji z instytucjami obywatelskimi, ale w niskich zasobach takich elementów kapitału społecznego tej kategorii wiekowej jak zdolność do samoorganizowania się w środowisku pozainstytucjonalnym i powszechnie akceptowane normy współpracy uprawiające inicjatywy oddolne. Dlatego należy stworzyć warunki do aktywizacji osób w wieku senioralnym, która pozwoliłaby na wykorzystanie ich potencjału do podnoszenia własnej jakości życia, jakości życia społeczności sąsiedzkich i lokalnych oraz lepszej integracji społeczno-kulturowej.

Rozdział 3 - Analiza SWOT poszczególnych obszarów

Pierwszym etapem rozpoczęcia prac nad Wojewódzkim programem na rzecz osób starszych było wskazanie obszarów problemowych. W toku dyskusji wytypowano cztery obszary:

Obszar I: *Zdrowie, profilaktyka, służba zdrowia.*

Obszar II: *System wsparcia – infrastruktura i usługi socjalne.*

Obszar III: *Aktywność, zainteresowania i potrzeby duchowe osób starszych.*

Obszar IV: *Wizerunek osoby starszej w społeczeństwie.*

Podczas dwudniowych warsztatów poświęconych każdemu z obszarów członkowie grup roboczych dokonali analizy SWOT każdego z nich. Wyniki prac przedstawiono poniżej.

Analiza SWOT

Obszar I: *Zdrowie, profilaktyka, służba zdrowia*

SILNE STRONY	SŁABE STRONY
1. wyższa świadomość osób starszych i ich rodzin dotycząca problematyki prozdrowotnej 2. uczestnictwo w różnego rodzaju programach zdrowotnych, badaniach 3. rozwój służby zdrowia i zwiększający się dostęp do prywatnych gabinetów medycznych 4. istnienie wykształconej kadry medycznej i wyższej jakości usług medycznych 5. zwiększająca się liczba organizacji pozarządowych zajmujących się profilaktyką i edukacją zdrowotną osób starszych 6. zwiększenie aktywności fizycznej i psychicznej wśród osób starszych	1. słabsza odporność osób starszych na choroby przewlekłe i choroby wieku starszego 2. brak zasobów finansowych osób starszych na leki i leczenie w prywatnych gabinetach 3. brak lekarzy geriatrów, długi czas oczekiwania na wizytę u specjalisty 4. niewystarczająca wiedza o chorobach wieku starszego, zarówno wśród osób starszych, jak i ich otoczenia 5. niski poziom aktywności fizycznej, nawyku ćwiczenia, samotność osób starszych 6. słabość psychiczna (lęki, niepokoje obawy) 7. niewystarczająca refundacja leków 8. trudny dostęp do sprzętu rehabilitacyjnego dla osób starszych 9. trudności z dotarciem z ofertą profilaktyczną do osób starszych, zwłaszcza w małych miejscowościach

SZANSE	ZAGROŻENIA
1. wyższa świadomość społeczna dotycząca problemów związanych ze starością 2. postęp technologiczny w medycynie, stałe podnoszenie jakości usług medycznych 3. zwiększająca się liczba programów profilaktycznych skierowanych do osób starszych 4. możliwość pozyskania funduszy zewnętrznych (w tym unijnych) przez instytucje, organizacje pozarządowe zajmujące się zdrowiem osób starszych 5. powstawanie dziennych domów pomocy społecznej 6. dostrzeżenie problemów zdrowotnych osób starszych przez władze lokalne 7. rozwój opieki długoterminowej i pielęgniarstwa środowiskowej 8. rozwój szkolnictwa w zawodzie opiekuna medycznego	1. traktowanie osób starszych jako nie kwalifikujących się do leczenia 2. zmniejszająca się liczba pielęgniarek opiekujących się osobami starszymi 3. zanieczyszczenie środowiska naturalnego 4. postęp cywilizacyjny sprzyjający biernemu trybowi życia 5. starzenie się społeczeństwa, skutkujące dużą ilością osób korzystających z usług pomocy medycznej 6. niskie emerytury, źle funkcjonujący system emerytalny 7. rozluźnienie więzi rodzinnych, niewystarczające zainteresowanie rodziny zdrowiem osób starszych 8. brak wizji dot. polityki samorządu, rządu w stosunku do osób starszych 9. masowe wyjazdy lekarzy za granicę, odpływ wykwalifikowanej kadry medycznej 10. brak systemu współpracy/koordynacji działań pomiędzy służbą zdrowia, pomocą społeczną i organizacjami pozarządowymi zajmującymi się problematyką zdrowotną osób starszych 11. słabe zainteresowanie lekarzy w specjalności geriatrycznej

Analiza SWOT

Obszar II: System wsparcia – infrastruktura i usługi socjalne

SILNE STRONY	SŁABE STRONY
1. potencjał ludzki kadr pomocy społecznej (profesjonalizm, doświadczenie, znajomość środowiska) 2. istniejąca sieć instytucjonalna (OPS, PCPR, Domy Pomocy Społecznej itd.)	1. niewystarczające zasoby kadr i zasoby materialne instytucji pomocy społecznej 2. zbyt mała liczba miejsc oraz zbyt wolne tempo poprawy warunków bytowych w Domach Pomocy Społecznej

3. rozwój organizacji pozarządowych działających w obszarze pomocy społecznej 4. współpraca instytucji pomocy społecznej z organizacjami pozarządowymi, kościelnymi i związkami wyznaniowymi 5. rozwój wolontariatu na rzecz osób starszych 6. rozwój grup samopomocowych rodzin z osobami starszymi 7. wyłanianie się lokalnych liderów podejmujących inicjatywy na rzecz osób starszych	3. niewystarczająca liczba (specjalistycznych) ośrodków wsparcia dziennego dla osób starszych 4. brak mieszkalnictwa chronionego dla osób starszych 5. bariery architektoniczne, transportowe w placówkach i ośrodkach wsparcia 6. zbyt mała liczba zadań publicznych zlecanych organizacjom pozarządowym 7. niewystarczające środki finansowe na realizację zadań pomocy społecznej 8. zanik pomocy sąsiedzkiej, mniejsze wsparcie dla osób starszych ze strony rodzin
SZANSE	ZAGROŻENIA
1. pojawienie się programów rządowych i unijnych związanych z problematyką osób starszych 2. możliwość zlecania zadań publicznych organizacjom pozarządowym 3. tworzenie nowych kierunków kształcenia na uczelniach wyższych dot. problematyki osób starszych 4. międzynarodowe uregulowania na rzecz osób starszych 5. możliwość tworzenia organizacji pozarządowych, grup wsparcia, grup samopomocowych przez osoby starsze	1. niewystarczające uwzględnienie problematyki osób starszych w ustawodawstwie 2. brak standaryzacji usług społecznych 3. niski poziom wykorzystania środków z funduszy zewnętrznych 4. zmiana ustawodawstwa ograniczająca możliwości udzielania świadczeń osobom starszym 5. niewystarczająca liczba placówek kształcących specjalistów z zakresu usług opiekuńczych

Analiza SWOT

Obszar III: Aktywność, zainteresowania i potrzeby duchowe osób starszych

SILNE STRONY	SŁABE STRONY
1. istnienie stowarzyszeń, klubów, organizacji osób starszych, kombatanckich 2. posiadanie stałego dochodu przez osoby starsze 3. chęć nawiązywania i utrzymywania kontaktów, dzielenia się wiedzą	1. ograniczenia finansowe osób starszych 2. izolacja społeczna: poczucie niedostosowania do obecnej sytuacji, nie nadążanie za zmianami itp. 3. brak rzecznictwa na rzecz osób starszych 4. nieprzygotowanie osób odchodzących na

i doświadczeniem - dysponowanie wolnym czasem - odpowiedzialność, obowiązkowość, otwartość, ciekawość świata, chęć uczestniczenia w życiu publicznym - kultywowanie tradycji, wartości rodzinnych i narodowych - zainteresowanie nowymi technologiami (komputery, Internet itp.) wśród dużej części osób starszych - angażowanie się wierzących seniorów w życie Kościoła/parafii - traktowanie osoby starszej przez rodzinę jako ostoji	emeryturę do aktywności społecznej - mała liczba osób starszych-liderów - mała ilość organizacji i placówek działających na rzecz osób starszych oraz słaba współpraca między nimi (m.in. kluby seniorów, Uniwersytety III Wieku) - brak całościowych badań/opracowań z zakresu aktywności osób starszych w regionie - niewystarczający poziom informacji o ofercie działań na rzecz osób starszych - brak organizacji/institucji informujących o ofertach pracy dla osób starszych oraz zajmujących się pośrednictwem pracy dla seniorów - niewystarczające wsparcie asystenckie dla osób starszych – asystenci, wolontariusze (np. wyjście do teatru, czytanie itp.) - niska aktywność osób starszych spowodowana m.in. niekorzystnym wizerunkiem starości przedstawianym w mediach, niewłaściwym, lekceważącym zachowaniem pewnych grup młodzieży w stosunku do osób starszych itp. - niewystarczająca baza lokalowa w oparciu o którą osoby starsze mogłyby rozwijać swoją aktywność
SZANSE	ZAGROŻENIA
- pojawienie się programów rządowych i unijnych dot. problematyki osób starszych - zwiększenie ilości i jakości programów aktywizujących osoby starsze realizowanych przez samorządy, instytucje pomocy społecznej i organizacje pozarządowe - zmiana świadomości społecznej odnośnie postrzegania ludzi starszych poprzez - przede wszystkim - media - promocja i wdrażanie nowatorskich rozwiązań dotyczących aktywizacji osób starszych	- pomijanie tematyki starości w świadomości społecznej (polityka, media, literatura itp.) - funkcjonowanie stereotypów dotyczących starości, dyskryminacja wiekowa (np. za stary żeby się uczyć) - brak Karty Praw Seniora opracowanej na szczeblu krajowym - niewystarczająca ilość ogólnokrajowych badań dotyczących problematyki osób starszych

5. przygotowanie dzieci i młodzieży do właściwego postrzegania osób starszych	
6. ożywienie rynku pracy	

Analiza SWOT

Obszar IV: Wizerunek osoby starszej w społeczeństwie

SILNE STRONY	SŁABE STRONY
1. postrzeganie osób starszych, jako dysponujących wiedzą i doświadczeniem 2. podtrzymywanie więzi międzypokoleniowej przez osoby starsze 3. przekazywanie tradycji rodzinnych i patriotycznych przez osoby starsze 4. postrzeganie osób starszych, jako oparcia dla rodziny 5. istnienie w świadomości społeczeństwa moralnego obowiązku opiekowania się osobami starszymi do końca ich życia w środowisku rodzinnym 6. istnienie organizacji, które zajmują się osobami starszymi	1. słabe zainteresowanie mediów tematyką osób starszych 2. istnienie niekorzystnych stereotypów dotyczących osób starszych: osoby słabe, niedołążne, wymagające pomocy, schorowane, mało aktywne itp. 3. nie traktowanie osób starszych jako pełnoprawnych obywateli 4. dyskryminacja osób starszych z powodu wieku (pracodawcy, urzędy, służba zdrowia) 5. nieznajomość i lekceważenie potrzeb społecznych osób starszych (uczestnictwo w życiu kulturalnym, kontakty towarzyskie itp.) 6. brak rzecznika osób starszych przy rządzie, samorządzie województwa, samorządach lokalnych 7. brak rad seniorów, jako partnerów samorządów do działań na rzecz osób starszych 8. niekorzystny wizerunek osób starszych w mediach, reklamy telewizyjne ukazujące starość jako czas chorób, spadku aktywności, samotności itp.
SZANSE	ZAGROŻENIA
1. duże zainteresowanie UE problemami osób starszych - pojawianie się programów na rzecz osób starszych 2. otwieranie się rynku pracy na osoby starsze 3. zainteresowanie mediów lokalnych działaniami na rzecz osób starszych	1. dominacja w mediach i kulturze kultu młodości, sprawności, zdrowia 2. osłabienie więzi rodzinnych 3. rozwiązania prawne zwiększające koszty zatrudniania emerytów i rencistów

4. realizowanie projektów przez organizacje pozarządowe promujące problematykę osób starszych 5. zwiększająca się otwartość rządu i samorządów na problematykę osób starszych 6. pojawienie się tematyki osób starszych w systemie oświaty 7. właściwe ukształtowanie rodzin, dbających o swoich seniorów 8. funkcjonowanie i promocja uniwersytetów III wieku, klubów aktywnego seniora itp.	
--	--

Rozdział 4 - Wizja i misja programu

WIZJA PROGRAMU

Człowiek starszy żyje w godnych warunkach, pozbawionych barier, jest darzony powszechnym szacunkiem, samodzielnie funkcjonuje, czuje się bezpieczniejszy, zdrowszy, jest bardziej zadowolony, świadomy, lepiej porusza się w otoczeniu, bierze aktywny udział w życiu publicznym, realizuje swoje zainteresowania, ma możliwość wykorzystania swojej wiedzy, doświadczenia i potencjału.

MISJA PROGRAMU

Poprawa jakości życia i funkcjonowania osób starszych oraz kształtowanie pozytywnego obrazu starości w świadomości społecznej, współpraca międzypokoleniowa i rzecznictwo interesów.

Rozdział 5 - Cele strategiczne, cele szczegółowe, działania i wskaźniki w poszczególnych obszarach

1. Obszar I: Zdrowie, profilaktyka, służba zdrowia

Cel strategiczny: *Poprawa stanu zdrowia osób starszych*

Cel szczegółowy 1: *Ułatwienie osobom starszym dostępu do opieki medycznej*

Działanie 1.1: Zwiększenie ilości poradni specjalistycznych zajmujących się opieką nad ludźmi starszymi.

Działanie 1.2: Wzrost liczby wykwalifikowanej kadry specjalistycznej.

Działanie 1.3: Rozwój domowych usług w zakresie świadczeń pielęgnacyjno-opiekuńczych i opieki paliatywno-hospicyjnej.

Działanie 1.4: Stopniowe zwiększanie ilości łóżek w zakładach opieki długoterminowej.

Cel szczegółowy 2: *Poprawa jakości opieki i usług medycznych*

Działanie 2.1: Organizacja szkoleń, seminariów dla lekarzy, pielęgniarek dot. tematyki chorób wieku starszego.

Działanie 2.2: Ułatwianie dostępu do usług rehabilitacyjnych osobom starszym.

Działanie 2.3: Promowanie dobrych praktyk w zakresie opieki medycznej i usług.

Cel szczegółowy 3: *Zwiększenie świadomości i wiedzy na temat starzenia i schorzeń wieku starszego*

Działanie 3.1: Promowanie profilaktyki zdrowotnej.

Działanie 3.2: Rozwój badań naukowych z zakresu geriatrici.

Wskaźniki osiągnięcia celu strategicznego w Obszarze I:

1. Liczba osób objętych opieką paliatywno-hospicyjną i pielęgnacyjno-opiekuńczą
2. Liczba poradni geriatricznych.
3. Liczba lekarzy specjalistów w zakresie geriatrici.
4. Liczba pielęgniarek specjalizujących się w opiece nad osobami starszymi.
5. Liczba zorganizowanych szkoleń, seminariów dotyczących chorób wieku starszego.
6. Liczba osób, z podziałem na grupy wiekowe, korzystających z rehabilitacji leczniczej.
7. Liczba programów profilaktycznych dotyczących osób starszych.

2. Obszar II: System wsparcia – infrastruktura i usługi socjalne

Cel strategiczny: *Zapewnienie bezpieczeństwa socjalnego, wyrównywanie szans i przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu osób starszych*

Cel szczegółowy 1: *Wsparcie osób starszych funkcjonujących samodzielnie w swoim środowisku*

Działanie 1.1: Podnoszenie jakości usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych usług opiekuńczych.

Działanie 1.2: Reaktywacja instytucji „dobrego sąsiada”.

Działanie 1.3: Tworzenie sieci placówek działających na rzecz osób starszych (m.in. dzienne domy pobytu, kluby, świetlice środowiskowe, mieszkalnictwo chronione i inne).

Działanie 1.4: Wsparcie finansowe i rzeczowe osób starszych będących w najtrudniejszej sytuacji materialnej.

Cel szczegółowy 2: *Rozwój systemu opieki nad osobami starszymi nie mogącymi samodzielnie funkcjonować w swoim środowisku*

Działanie 2.1: Propagowanie i wspieranie tworzenia rodzinnych, niepublicznych oraz prywatnych domów pomocy społecznej dla osób starszych.

Cel szczegółowy 3: *Zapewnienie odpowiedniego poziomu usług socjalnych*

Działanie 3.1: Podnoszenie kwalifikacji zawodowych pracowników pomocy społecznej w zakresie potrzeb osób starszych.

Działanie 3.2: Promocja dobrych praktyk.

Cel szczegółowy 4: *Stworzenie systemu diagnozowania i monitorowania potrzeb osób starszych*

Działanie 4.1: Powołanie zespołu roboczego i ustalenie zakresu badań.

Działanie 4.2: Prowadzenie badań sytuacji osób starszych oraz jednostek działających na ich rzecz we współpracy z jednostkami naukowymi.

Cel szczegółowy 5: *Rozwój systemu informacji, poradnictwa i doradztwa*

Działanie 5.1: Tworzenie lokalnych centrów informacji i doradztwa dla osób starszych i ich rodzin, opiekunów i specjalistów.

Działanie 5.2: Stworzenie regionalnego centrum informacji i doradztwa dla osób starszych, ich rodzin i opiekunów.

Cel szczegółowy 6: *Zwiększenie roli organizacji pozarządowych w realizacji usług z zakresu pomocy społecznej*

Działanie 6.1: Przygotowanie organizacji pozarządowych do realizacji usług społecznych dotyczących osób starszych.

Działanie 6.2: Zlecanie organizacjom pozarządowym usług publicznych z zakresu pomocy społecznej w obszarze wsparcia osób starszych.

Wskaźniki osiągnięcia celu strategicznego w Obszarze II:

1. Liczba osób starszych objętych usługami opiekuńczymi.
2. Liczba pracowników instytucji pomocy społecznej, którzy podnieśli swoje kwalifikacje w zakresie problematyki osób starszych.
3. Powstanie Regionalnego Centrum Informacji dla osób starszych i ich rodzin.
4. Liczba Lokalnych Centrów Informacji dla osób starszych i ich rodzin.
5. Liczba zleconych organizacjom pozarządowym zadań publicznych, w tym wieloletnich kontraktów z zakresu pomocy społecznej na rzecz osób starszych.

3. Obszar III: Aktywność, zainteresowania i potrzeby duchowe osób starszych

Cel strategiczny: *Pełnoprawny, aktywny udział osób starszych w życiu społecznym, gospodarczym i politycznym*

Cel szczegółowy 1: *Podniesienie aktywności osób starszych i działających na ich rzecz organizacji*

Działanie 1.1: Tworzenie, wspieranie i integrowanie organizacji działających na rzecz aktywizacji osób starszych (np. Uniwersytetów III Wieku, klubów seniorów itd.).

Działanie 1.2: Utworzenie Akademii III Wieku Warmii i Mazur mającej w zakresie działań edukację liderów środowisk osób starszych oraz osób z nimi pracujących.

Działanie 1.3: Realizacja programów i projektów w zakresie aktywizacji osób starszych.

Działanie 1.4: Stworzenie regionalnej sieci (porozumienia) organizacji seniorskich.

Cel szczegółowy 2: *Zwiększenie aktywności zawodowej osób 50+*

Działanie 2.1: Rozwój poradnictwa zawodowego.

Działanie 2.2: Zwiększenie efektywności realizacji usługi pośrednictwa pracy.

Działanie 2.3: Organizacja szkoleń rozwijających kompetencje zawodowe i osobowościowe.

Cel szczegółowy 3: *Wzmocnienie integracji międzypokoleniowej*

Działanie 3.1: Organizacja międzypokoleniowych imprez kulturalnych, edukacyjnych, okolicznościowych itd.

Działanie 3.2: Organizacja zajęć informacyjno-edukacyjnych dla młodzieży dotyczących problemu starości.

Działanie 3.3: Realizacja wspólnych projektów i inicjatyw międzypokoleniowych.

Cel szczegółowy 4: *Rozwój wolontariatu 50+*

Działanie 4.1: Prowadzenie kampanii medialnych i akcji społecznych promujących wolontariat osób starszych.

Działanie 4.2: Tworzenie i wspieranie Centrów Wolontariatu działających na rzecz m.in. wolontariatu 50+.

Działanie 4.3: Promocja idei banków czasu.

Cel szczegółowy 5: Zaspokajanie potrzeb duchowych i religijnych osób starszych

Działanie 5.1: Edukacja osób pracujących z osobami starszymi, chorymi i osobami w stanie terminalnym oraz ich rodzinami z uwzględnieniem potrzeb duchowych i religijnych tych osób.

Działanie 5.2: Pomoc osobom starszym w docieraniu do miejsc kultu religijnego (m.in. poprzez likwidację barier architektonicznych).

Działanie 5.3: Współpraca między Kościołami (Rzymskokatolicki, Prawosławny, Ewangelicko-Augsburski i inne) przejawiająca się m.in. organizacją nabożeństw ekumenicznych, wspólnych spotkań, konferencji, akcji charytatywnych itp.

Wskaźniki osiągnięcia celu strategicznego w Obszarze III

1. Liczba organizacji pozarządowych działających na rzecz osób starszych.
2. Liczba osób uczestniczących w działaniach prowadzonych przez Akademię III Wieku Warmii i Mazur.
3. Liczba zrealizowanych programów i projektów w zakresie aktywizacji osób starszych oraz projektów i inicjatyw międzypokoleniowych.
4. Liczba powstałych punktów informacyjno-konsultacyjnych dla osób starszych.
5. Liczba przeprowadzonych szkoleń rozwijających kompetencje zawodowe i osobowościowe osób starszych.
6. Liczba wolontariuszy powyżej 50 roku życia.
7. Liczba wolontariuszy działających na rzecz osób starszych.
8. Liczba przeszkolonych osób pracujących z osobami przewlekle i terminalnie chorymi oraz ich rodzinami.

4. Obszar IV: Wizerunek osoby starszej w społeczeństwie

Cel strategiczny: *Poprawa wizerunku osób starszych w społecznościach lokalnych*

Cel szczegółowy 1: Podniesienie poziomu wiedzy na temat osób starszych

Działanie 1.1: Prowadzenie kampanii medialnych, w tym skierowanych do osób starszych.

Cel szczegółowy 2: *Ograniczenie przejawów dyskryminacji osób starszych*

Działanie 2.1: Działania na rzecz zniesienia przepisów dyskryminujących osoby starsze, w tym akcje lobbingowe.

Działanie 2.2: Działania na rzecz powołania rzecznika praw osób starszych przy rządzie RP.

Cel szczegółowy 3: *Promocja aktywności osób starszych*

Działanie 3.1: Coroczna organizacja konkursu Godni Naśladowania na najlepszą inicjatywę na rzecz osób starszych.

Działanie 3.2: Organizacja konferencji, spartakiad, festiwali, wystaw, festynów, i innych wydarzeń prezentujących i promujących aktywność osób starszych.

Działanie 3.3 Organizowanie dorocznej konferencji regionalnej z okazji Międzynarodowego Dnia Osób Starszych.

Działanie 3.4: Tworzenie stron i portali internetowych dotyczących osób starszych.

Działanie 3.5: Wydawanie publikacji, filmów, audycji itp. promujących dobry wizerunek osób starszych.

Cel szczegółowy 4: *Zwiększenie zainteresowania mediów tematyką osób starszych*

Działanie 4.1: Prowadzenie szkoleń z zakresu PR, współpracy z mediami itp. dla organizacji seniorskich i pracujących na rzecz seniorów.

Działanie 4.2: Pozyskiwanie dziennikarzy do współpracy z organizacjami seniorskimi.

Działanie 4.3: Przeprowadzanie konkursów dla dziennikarzy na najlepszą publikację na temat osób starszych.

Cel szczegółowy 5: *Rzecznictwo interesów osób starszych*

Działanie 5.1: Budowa lokalnych i regionalnych partnerstw na rzecz wyrównywania szans i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu osób starszych.

Działanie 5.2: Współpraca z zagranicznymi organizacjami i instytucjami działającymi na rzecz osób starszych.

Działanie 5.3: Tworzenie powiatowych i lokalnych programów na rzecz osób starszych.

Działanie 5.4: Tworzenie w gminach i powiatach rad seniorów.

Działanie 5.5: Doprowadzenie do powstania wojewódzkiej rady seniorów.

Działanie 5.6: Opiniowanie projektów aktów prawnych i innych dokumentów wpływających na sytuację osób starszych.

Działanie 5.7: Powołanie wojewódzkiego rzecznika osób starszych.

Działanie 5.8: Monitorowanie potrzeby powołania pełnomocnika Marszałka
Województwa Warmińsko-Mazurskiego ds. osób starszych

Wskaźniki osiągnięcia celu strategicznego w Obszarze IV

1. Liczba inicjatyw na rzecz osób starszych zgłoszonych do konkursu Godni Naśladowania.
2. Liczba zorganizowanych w gminach i powiatach konferencji z okazji Międzynarodowego Dnia Osób Starszych.
3. Liczba przeprowadzonych kampanii medialnych dotyczących osób starszych.
4. Liczba powstałych stron, portali internetowych, publikacji, filmów itp. dotyczących osób starszych.
5. Liczba przeprowadzonych szkoleń z zakresu PR, współpracy z mediami itp. dla organizacji seniorskich i pracujących na rzecz seniorów.
6. Liczba dziennikarzy współpracujących z organizacjami osób starszych.
7. Liczba powstałych lokalnych i regionalnych partnerstw na rzecz wyrównywania szans i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu osób starszych.
8. Liczba podjętych inicjatyw na rzecz osób starszych z zagranicznymi partnerami.
9. Liczba powstałych lokalnych i regionalnych programów na rzecz osób starszych.
10. Powstanie wojewódzkiej rady seniorów.
11. Powołanie wojewódzkiego rzecznika osób starszych.
12. Liczba zaopiniowanych projektów aktów prawnych i innych dokumentów wpływających na sytuację osób starszych.

Rozdział 6 - Uwarunkowania realizacji programu

Opracowany Wojewódzki program na rzecz osób starszych na lata 2009-2013 „*Pogodna i bezpieczna jesień życia na Warmii i Mazurach*” jest dokumentem o charakterze interdyscyplinarnym, którego wdrażanie wymaga współpracy administracji rządowej i samorządowej: gminnej, powiatowej i wojewódzkiej oraz wielu partnerów: jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, instytucji oświaty, kultury, jednostek służby zdrowia, podmiotów zajmujących się aktywizacją zawodową i społeczną oraz organizacji społecznych. Od ich zaangażowania w dużej mierze zależą efekty zaplanowanych działań.

Rozdział 7 - Spójność programu z regionalnymi dokumentami strategicznymi

Wojewódzki program na rzecz osób starszych na lata 2009-2013 „*Pogodna i bezpieczna jesień życia na Warmii i Mazurach*” jest spójny z następującymi wojewódzkimi dokumentami strategicznymi:

➤ Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Województwa Warmińsko-Mazurskiego do roku 2020:

W dokumencie przedstawiona jest „Wizja rozwoju - województwo w roku 2020”: „...Warmia i Mazury regionem, w którym warto żyć (...) niezależnie od wieku. Młodym mieszkańcom regionu stworzone zostaną szanse na odpowiadający aspiracjom rozwój, a osobom starszym godne warunki do spędzania jesieni życia.”

Priorytet 1: Konkurencyjna gospodarka

Cel operacyjny 1.6 : Wzrost konkurencyjności usług dla starzejącego się społeczeństwa

Działania:

- A. Wzrost bazy informacyjnej na temat możliwości rozwoju usług dla starzejącego się społeczeństwa.
- B. Promocja działań i zachowań zwiększających konkurencyjność w zakresie rozwoju usług dla starzejącego się społeczeństwa.

➤ **Strategia polityki społecznej województwa warmińsko-mazurskiego do 2015 roku:**

Obszar 2: Marginalizacja grup społecznych

Cel strategiczny: Sprawny i skuteczny system zapobiegania marginalizacji grup społecznych

Cel operacyjny: Wysoka aktywność grup społecznych zagrożonych marginalizacją

Cel operacyjny: Ograniczone zjawisko alienacji wśród marginalizowanych grup społecznych, będących świadczeniobiorcami pomocy społecznej

Obszar 4: Wykorzystanie potencjału partnerów społecznych

Cel strategiczny: Organizacje pozarządowe i administracja publiczna partnerami w realizacji zadań pomocy społecznej

Cel operacyjny: Zlecanie przez administrację publiczną organizacjom pozarządowym zadań z zakresu pomocy społecznej

➤ **Strategia rozwoju kultury województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2015**

Obszar: Organizacja i prowadzenie działalności kulturalnej

Cel operacyjny: Szeroka oferta kulturalna/wszechstronny rozwój kultury

Cel szczegółowy 1.1: Tworzenie warunków szerokiej oferty kulturalnej

Przedsięwzięcia/Działania:

- Wspieranie wszystkich form twórczości i aktywności kulturalnej z uwzględnieniem:
 - innowacyjnych form twórczości artystycznej z zakresu teatru, muzyki, tańca, literatury, plastyki, kultury ludowej, rzemiosła artystycznego, folkloru, sztuki wizualnej, kina , itd.,
 - kierowanych do środowisk defaworyzowanych, między innymi: niepełnosprawnych, ludzi starszych, środowisk wiejskich oraz innych,
 - udostępniania dziedzictwa ruchomości i nieruchomości.
- Systematyczny wzrost współpracy instytucji kultury z organizacjami pozarządowymi, wyższymi uczelniami, szkołami i innymi podmiotami w organizowaniu i realizowaniu przedsięwzięć kulturalnych

- Wypracowanie systemu wspierania uczestnictwa niezamożnej części społeczeństwa w ofercie instytucji artystycznych i innych placówek kultury

➤ **Strategia rozwoju edukacji w województwie warmińsko-mazurskim do roku 2015**

Obszar I: Atrakcyjna oferta edukacyjna i baza oświatowa

Cel główny 1.4: Podniesienie poziomu wykształcenia społecznego

Cel operacyjny: Kształcenie dostosowane jest do potrzeb indywidualnych, rynku pracy i uwarunkowań wynikających z procesu integracji z UE

Przedsięwzięcia:

- Budowa systemu edukacji ustawicznej – rozwój form kształcenia ustawicznego dla dorosłych i szkoleń związanych z potrzebą reorientacji zawodowej (...)

➤ **Wojewódzki Program Promocji i Ochrony Zdrowia na lata 2007-2013**

Cel operacyjny VI: Tworzenie warunków dla aktywnego życia osobom niepełnosprawnym

Rozdział 8 - Promocja programu

Wojewódzki program na rzecz osób starszych na lata 2009-2013 „*Pogodna i bezpieczna jesień życia na Warmii i Mazurach*” powinien być objęty stałą promocją, która będzie miała charakter komplementarny i usystematyzowany. Idea, cele i działania programu, które mają zostać zrealizowane muszą być znane samorządom powiatów, gmin oraz innym instytucjom, środowiskom i organizacjom uczestniczącym w jego realizacji. Ważna jest również promocja wśród odbiorców programu tj. środowisku osób starszych, ich rodzin i opiekunów. W promocję programu i kształtowanie pozytywnego wizerunku osób starszych wśród społeczności lokalnych należy zaangażować media regionalne i lokalne.

Rozdział 9 - Wdrażanie programu

1. Harmonogram i monitoring realizacji programu.

Za raportowanie postępów w realizacji działań w poszczególnych obszarach programu, zgodnie z załączonym harmonogramem odpowiedzialne są:

Obszar I : Zdrowie, profilaktyka, służba zdrowia – Departament Zdrowia Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie

Obszar II : System wsparcia – infrastruktura i usługi socjalne – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie

Obszar III : Aktywność, zainteresowania i potrzeby duchowe osób starszych – Federacja Organizacji Socjalnych Województwa Warmińsko-Mazurskiego FOSa w Olsztynie, w tym:

Cel 2. Zwiększenie aktywności zawodowej seniorów – Wojewódzki Urząd Pracy w Olsztynie

Cel 4. Rozwój wolontariatu 50+ – Biuro ds. Współpracy z Organizacjami Pozarządowymi Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie

Obszar IV: Wizerunek osoby starszej w społeczeństwie - Federacja Organizacji Socjalnych Województwa Warmińsko-Mazurskiego FOSa w Olsztynie

W roku 2009, zgodnie z zapisami działania 4.1 w celu 4 obszaru II: System wsparcia – infrastruktura i usługi socjalne, samorząd województwa warmińsko-mazurskiego we współpracy z Federacją FOSa powoła zespół roboczy ds. diagnozowania i monitorowania potrzeb osób starszych. Zadaniem zespołu będzie dokonywanie bieżącej analizy potrzeb związanych z przeprowadzeniem badań uzupełniających dotyczących pogłębienia diagnozy poszczególnych problemów związanych z realizacją programu.

Rozpoczęcie realizacji Programu nastąpi w II kwartale 2009 r.

Program jest dokumentem otwartym. Za monitoring Programu będzie odpowiedzialny Zespół ds. monitoringu, składający się z przedstawicieli instytucji odpowiedzialnych za monitorowanie zmian zachodzących w poszczególnych obszarach. Monitorowanie programu będzie odbywało się według harmonogramu określonego w poniższej tabeli na podstawie danych zebranych z powiatów i gmin oraz instytucji uczestniczących w programie, a także z poszczególnych Departamentów Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, odpowiedzialnych za obszary określone w Programie. Raporty końcowe z monitoringu programu opracowane przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego przedstawione będą Zarządowi Województwa Warmińsko-Mazurskiego w IV kwartale 2011 r. oraz w IV kwartale roku 2014.

Lp.	Odpowiedzialny	Terminy realizacji raportów	
		Raport cząstkowy	Raport końcowy
1.	2	3	4
2.	Obszar I Zdrowie, profilaktyka, służba zdrowia		
3.	Departament Zdrowia Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie	1) 31.05.2011 r. (materiał wyjściowy z 2009 r. i za 2010 r.) 2) 31.05.2014 r. (stan na 31.12.2013 r.)	-
4.	Obszar II System wsparcia – infrastruktura i usługi socjalne		
5.	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie	1) 31.05.2011 r. (materiał wyjściowy z 2009 r. i za 2010 r.) 2) 31.05.2014 r. (stan na 31.12.2013 r.)	1) III kwartał 2011 r. (materiał wyjściowy z 2009 r. i za 2010 r.) 2) III kwartał 2014 r. (stan na 31.12.2013r.)
6.	Obszar III		

	Aktywność zainteresowania i potrzeby duchowe osób starszych		
7.	Federacja Organizacji Socjalnych Województwa Warmińsko-Mazurskiego FOSa w Olsztynie, w tym:	1) 31.05.2011 r. (materiał wyjściowy z 2009 r. i za 2010 r.) 2) 31.05.2014 r. (stan na 31.12.2013 r.)	-
8.	Cel 2. Zwiększenie aktywności zawodowej seniorów – Wojewódzki Urząd Pracy w Olsztynie	1) 31.05.2011 r. (materiał wyjściowy z 2009 r. i za 2010 r.) 2) 31.05.2014 r. (stan na 31.12.2013 r.)	-
9.	Cel 4. Rozwój wolontariatu 50+ – Biuro ds. Współpracy z Organizacjami Pozarządowymi Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie	1) 31.05.2011 r. (materiał wyjściowy z 2009 r. i za 2010 r.) 2) 31.05.2014 r. (stan na 31.12.2013 r.)	-
10.	Obszar IV Wizerunek osoby starszej w społeczeństwie		
11.	Federacja Organizacji Socjalnych Województwa Warmińsko-Mazurskiego FOSa w Olsztynie	1) 31.05.2011 r. (materiał wyjściowy z 2009 r. i za 2010 r.) 2) 31.05.2014 r. (stan na 31.12.2013 r.)	-

Planuje się podpisanie listów intencyjnych (deklaracji) z samorządami powiatów i gmin, a także z innymi jednostkami współpracującymi o wyrażeniu zgody na współpracę przy realizacji Programu i przekazywanie informacji niezbędnych do monitorowania prowadzonych działań.

2. Źródła informacji na potrzeby raportowania.

Źródłem informacji niezbędnych do monitorowania realizacji Programu w oparciu o określone wskaźniki, będą niżej wymienione podmioty współpracujące z Samorządem Województwa Warmińsko-Mazurskiego i uczestniczące w realizacji zadań zawartych w Programie.

- Wydział Polityki Społecznej Warmińsko-Mazurskiego Urzędu Wojewódzkiego,
- Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie,
- Departament Zdrowia Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie,
- Biuro ds. Współpracy z Organizacjami Pozarządowymi Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego,

- Departament Kultury i Edukacji Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie,
- Departament Sportu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie,
- Jednostki organizacyjne pomocy społecznej województwa warmińsko-mazurskiego,
- Główny Urząd Statystyczny,
- Wojewódzki Urząd Statystyczny w Olsztynie,
- Wojewódzki Urząd Pracy w Olsztynie,
- Narodowy Fundusz Zdrowia. Warmińsko-Mazurski Oddział Wojewódzki w Olsztynie,
- Warmińsko-Mazurskie Centrum Zdrowia Publicznego,
- Zakład Ubezpieczeń Społecznych w Olsztynie,
- samorządy powiatów,
- samorządy gmin,
- organizacje pozarządowe działające na rzecz osób starszych,
- Federacja Organizacji Socjalnych Województwa Warmińsko-Mazurskiego FOSa,
- Krajowy Rejestr Sądowy,
- pracodawcy zatrudniający osoby starsze,
- spółdzielnie mieszkaniowe na terenie województwa warmińsko-mazurskiego.

Rozdział 10 - Ewaluacja programu

Ewaluacja programu posłuży sprawdzeniu czy w wyniku podejmowanych w ramach wdrażania programu działań uzyskano spodziewane rezultaty oraz czy rezultaty przełożyły się na realizację celów ogólnych i szczegółowych programu. Ewaluację zaplanowano w taki sposób by była ona dokonywana na bieżąco przez cały czas, równoległe do procesu monitorowania programu. Na zakończenie wdrażania programu przeprowadzona zostanie ewaluacja końcowa.

Proces ewaluacji programu będzie realizowany trzyetapowo:

1. Ewaluacja ex-ante (przed rozpoczęciem)

Przeprowadzona została przed rozpoczęciem wdrażania programu, na etapie jego planowania. Posłużyła ocenie tego na ile trafne są planowane działania z punktu widzenia potrzeb. W toku jej realizacji zbadano potencjalne trudności, a także szanse i zagrożenia. Do dokonania tej oceny posłużyły m.in. materiały:

- Raport z badań „Diagnoza sytuacji ludzi starszych w województwie warmińsko-mazurskim na przełomie 2007/2008 roku” opracowany przez Zespół z Katedry Pedagogiki Społecznej UWM w Olsztynie pod kierunkiem prof. UWM dr hab. Ewy Kantowicz na zlecenie Federacji Organizacji Socjalnych FOSa;
- „Osoby starsze w województwie warmińsko-mazurskim” - Warmińsko-Mazurskie Biuro Planowania Przestrzennego, 2006r. - badanie wykonane na zlecenie Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

2. Ewaluacja mid-term (w połowie realizacji)

Realizowana będzie w połowie wdrażania programu, będzie miała charakter wewnętrzny, zostanie przeprowadzona przez instytucje odpowiedzialne za wdrażanie poszczególnych obszarów programu. Ewaluacja ta pozwoli nam na dokonanie pierwszej oceny jakości programu, dokonanie analizy osiągniętych na tym etapie rezultatów, weryfikacji założeń, celów, wskaźników. Przeprowadzenie ewaluacji mid-term jest konieczne szczególnie dlatego, że zmiana warunków społeczno-gospodarczych może spowodować dezaktualizację diagnozy, która jest punktem wyjścia dla programu. Ewaluacja mid-term posłuży także ocenie

zarządzania, wdrażania programu, analizie pojawiających się problemów. Umożliwi ona aktywne i na bieżąco identyfikowanie trudności oraz ich rozwiązywanie.

3. Ewaluacja ex-post (po zakończeniu)

Zostanie przeprowadzona po zakończeniu wdrażania programu. Dostarczy danych do opracowania programu na kolejny okres, zbada przede wszystkim oddziaływanie programu, jego długotrwałe efekty i ich trwałość. Za przeprowadzenie ewaluacji ex-post będą odpowiedzialne wyspecjalizowane instytucje (podmioty niezaangażowane w proces tworzenia i wdrażania programu, ani nie mające powiązań z instytucjami realizującymi program).

Cele ewaluacji programu to:

- polepszenie efektywności i wydajności w obszarze wojewódzkiej polityki na rzecz osób starszych,
- określenie efektów wdrażania programu,
- lepsze zaspokojenie oczekiwań odbiorców projektów zaplanowanych w ramach programu,
- poprawa jakości lokalnych programów dotyczących problematyki osób starszych,
- uzyskanie odpowiedzi na pytania związane z realizacją programu,
- odniesienie się do krytyki ze strony beneficjentów działań zaplanowanych w programie,
- pogłębienie odpowiedzialności za wdrażanie programu wśród wszystkich zainteresowanych jej funkcjonowaniem i jej efektami.

Jednym z istotniejszych elementów ewaluacji programu są kryteria ewaluacji. Wyróżnić należy następujące kryteria. Pierwszy z nich to trafność - związana z doбором narzędzi niezbędnych przy wdrażaniu programu, a także z celami programu. Kolejne kryterium to efektywność, która pozwala na zbadanie relacji między kosztami, zasobami ludzkimi, administracyjnymi, a osiągniętymi efektami wdrażanego programu. Koniecznym jest także uwzględnienie skuteczności jako jednego z kryterium, która bada stopień zakładanych celów, skuteczność użytych narzędzi i wpływ czynników zewnętrznych na końcowe efekty. Kolejne kryteria to: użyteczność oraz trwałość, które dotyczą zbadania relacji między potrzebami rzeczywistymi wdrażanego programu, a rezultatami oraz jej efektami. Każde kryterium może być różnie mierzone, co oznacza że może posiadać różne miary jego wartości (wskaźniki). Wskaźniki te będą adekwatne do wskaźników przyjętych do monitoringu.

Metodologia ewaluacji

Ewaluacja będzie realizowana na dwóch poziomach: jakościowym i ilościowym.

Typ ilościowy - dane ilościowe będą pochodziły ze standaryzowanych technik badawczych oraz ze źródeł danych takich jak: zestawienia, sprawozdania, wyniki monitoringu.

Typ jakościowy - dane jakościowe natomiast pochodzą będą z analiz opinii, wyników obserwacji, przeprowadzonych wywiadów.

Końcowym produktem ewaluacji będzie raport ewaluacyjny, w którym zostanie zaprezentowana charakterystyka przedmiotów badań, metodologia jaką zastosowano, wnioski i podsumowanie wyników, rekomendacje i aneksy. Raport będzie przedłożony Marszałkowi Województwa Warmińsko-Mazurskiego.

Rozdział 11 - Finansowanie programu

Zakres realizacji działań ujętych w programie w znacznej mierze uzależniony będzie od wielkości środków finansowych Samorządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego, samorządów powiatów i gmin, a także środków będących w dyspozycji organizacji pozarządowych i innych podmiotów zaangażowanych w działania na rzecz osób starszych.

Inne potencjalne źródła finansowania programu:

1. Fundusze europejskie

Regionalny Program Operacyjny Warmia i Mazury 2007-2013 www.rpo.warmia.mazury.pl

Program Operacyjny Kapitał Ludzki www.efs.gov.pl, www.efs.warmia.mazury.pl

Program na Rzecz Zatrudnienia i Solidarności Społecznej – PROGRESS

http://ec.europa.eu/employment_social/progress/docs/intro_pl.pdf

2. Administracja publiczna

Urząd Marszałkowski Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie

www.warmia.mazury.pl

Warmińsko-Mazurski Urząd Wojewódzki www.uw.olsztyn.pl

Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej – Program Operacyjny Fundusz Inicjatyw

Obywatelskich 2009-2013 www.mpips.gov.pl, www.pozytek.gov.pl

Ministerstwo Spraw Zagranicznych www.msz.gov.pl

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego www.mkidn.gov.pl

Ministerstwo Edukacji i Nauki www.menis.gov.pl

3. Organizacje i programy grantowe

Fundusz dla Organizacji Pozarządowych tzw. „Fundusze Norweskie” www.funduszngo.pl

Fundacja Wspomagania Wsi - Warszawa www.fww.org.pl

Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych - Warszawa www.fise.org.pl

Fundacja im. Stefana Batorego - Warszawa www.batory.org.pl

Polsko-Amerykańska Fundacja Wolności - Warszawa www.pafw.pl

Fundacja Edukacja dla Demokracji - Warszawa www.edudemo.org.pl

Akademia Rozwoju Filantropii w Polsce - Warszawa www.filantropia.org.pl

Fundacja Bankowa im. Leopolda Kronenberga - Warszawa www.kronenberg.org.pl

Rozdział 12 - Skład Zespołu roboczego ds. opracowania Wojewódzkiego programu na rzecz osób starszych

1. **Wiesława Przybysz** – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie
2. **Joanna Karpowicz** – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie
3. **Joanna Kaczyńska** – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie
4. **Anna Konecko** – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie
5. **Zdzisława Tołwińska** – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie
6. **Joanna Glezman** – Biuro ds. współpracy z organizacjami pozarządowymi Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie
7. **Ewa Sapka-Pawliczuk** – Biuro ds. współpracy z organizacjami pozarządowymi Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie
8. **Elżbieta Dziekan** – Departament Zdrowia Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie
9. **Barbara Seroka-Piotrowska** – Wojewódzki Urząd Pracy w Olsztynie
10. **Małgorzata Tubis** – Warmińsko-Mazurski Oddział Wojewódzki NFZ
11. **Grażyna Struch** – Warmińsko-Mazurskie Centrum Zdrowia Publicznego
12. **Agnieszka Korytko** – Warmińsko-Mazurskie Centrum Zdrowia Publicznego
13. **Danuta Kowalczyk** – Poradnia Psychogeriatryczna
14. **Ewa Kantowicz** – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
15. **Karolina Slovenko** – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
16. **Magdalena Zmysłowska** – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski

17. **Teresa Kaczyńska** – Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Pasłęku
18. **Elżbieta Marszałkowska** - Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Pasłęku
19. **Bożena Biegańska** – Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Kętrzynie
20. **Danuta Kuchcińska** – Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Biskupcu
21. **Zenona Ćwiklińska** – Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Olsztynie
22. **Ewa Niemczewska** – Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Olsztynie
23. **Dorota Lipińska** – Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Olsztynie
24. **Maria Kobuszewska** – Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Bartoszycach
25. **Sylwia Matyjasek** – Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Bartoszycach
26. **Leszek Stryjewski** – Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Janowcu Kościelnym
27. **Bożena Bagan** – Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Prostkach
28. **Ewa Dylewska** – Dom Pomocy Społecznej w Giżycku
29. **Bożena Ryc** – Dom Pomocy Społecznej we Władysławowie
30. **Bartłomiej Głuszak** – Federacja Organizacji Socjalnych Woj. Warmińsko-Mazurskiego FOSa
31. **Grzegorz Godlejewski** – Federacja Organizacji Socjalnych Woj. Warmińsko-Mazurskiego FOSa
32. **Arkadiusz Jachimowicz** – Elbląskie Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Pozarządowych
33. **Maciej Bielawski** – Elbląskie Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Pozarządowych
34. **Monika Hausman-Pniewska** – Elbląskie Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Pozarządowych
35. **Teresa Bocheńska** – Elbląski Bank Żywności
36. **Gabriela Zimirowska** – Regionalne Centrum Wolontariatu w Elblągu
37. **Anna Podhorodecka** – Stowarzyszenie Na Rzecz Hospicjum Elbląskiego
38. **Wiesława Pokropska** – Stowarzyszenie Na Rzecz Hospicjum Elbląskiego
39. **Helena Hałun** – Stowarzyszenie Integracyjne „Razem” w Elblągu
40. **Barbara Baturó-Warszawska** – Warmińsko-Mazurski Sejmik Osób Niepełnosprawnych w Olsztynie
41. **Krystyna Czechowicz** – Uniwersytet III Wieku w Olsztynie
42. **Krystyna Jurewicz** – Uniwersytet III Wieku w Olsztynie
43. **Maria Kampińska** – Klub Seniora w Elblągu
44. **Elżbieta Szczesiul-Cieślak** – Elbląska Rada Konsultacyjna Osób Niepełnosprawnych
45. **Katarzyna Zbrzyzna** – Fundacja „Laurentius” w Olsztynie

46. **Janina Bielska** – Uniwersytet III Wieku w Morągu
47. **Danuta Łoszkowska** – Uniwersytet III Wieku w Morągu
48. **Krystyna Jaworska** – Uniwersytet III Wieku w Ełku
49. **Jadwiga Czyż** – Uniwersytet III Wieku w Ełku
50. **Stanisław Puchalski** – Fundacja Elbląg
51. **Marta Leszko** – Caritas Diecezji Ełckiej
52. **ks. Prałat Henryk Błaszczyk** – Fundacja Polskich Kawalerów Maltańskich „Pomoc Maltańska”
53. **Maria Popieluch** – Stowarzyszenie Na Rzecz Chorych na Chorobę Nowotworową „Promyk” w Giżycku

Załącznik nr 1**HARMONOGRAM REALIZACJI****Wojewódzkiego programu na rzecz osób starszych na lata 2009-2013****„Pogodna i bezpieczna jesień życia na Warmii i Mazurach”****Obszar I. Zdrowie, profilaktyka, służba zdrowia**

Lp.	Cel szczegółowy / działanie	Od kiedy	Do kiedy	Podmiot odpowiedzialny	Źródło finansowania
1.	2.	3.	4.	5.	6.
Cel 1.	Ułatwienie osobom starszym dostępu do opieki medycznej				
1.1	Zwiększenie ilości poradni specjalistycznych zajmujących się opieką nad ludźmi starszymi	2009	2013	samorządy gmin, samorządy powiatów, wojewoda, NFZ	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, budżet państwa (województwo), NFZ
1.2	Wzrost liczby wykwalifikowanej kadry specjalistycznej	2009	2013	samorządy powiatów, samorząd zawodowy, NFZ	samorządy powiatów
1.3	Rozwój domowych usług w zakresie świadczeń pielęgnacyjno-opiekuńczych i opieki paliatywno-hospicyjnej	2009	2013	samorządy gmin, samorządy powiatów, wojewoda, NFZ	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, budżet państwa (województwo), NFZ
1.4	Stopniowe zwiększanie ilości łóżek w zakładach opieki długoterminowej	2011	2013	samorządy gmin, samorządy powiatów, samorząd województwa, wojewoda, NFZ	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, budżet samorządu województwa, budżet państwa (województwo), NFZ

Cel 2.	Poprawa jakości opieki i usług medycznych				
2.1	Organizacja szkoleń, seminariów dla lekarzy, pielęgniarek dot. tematyki chorób wieku starszego	2009	2013	samorządy gmin, samorządy powiatów, organizacje pozarządowe	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, budżet samorządu województwa, organizacje grantodawcze
2.2	Ułatwianie dostępu do usług rehabilitacyjnych osobom starszym	2009	2011	samorządy gmin, samorządy powiatów	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych
2.3	Promowanie dobrych praktyk w zakresie opieki medycznej i usług	2009	2010	samorządy gmin, samorządy powiatów, organizacje pozarządowe	Organizacje grantodawcze
Cel 3.	Zwiększenie świadomości i wiedzy na temat starzenia i schorzeń wieku starszego				
3.1	Promowanie profilaktyki zdrowotnej	2009	2011	samorządy gmin, samorządy powiatów, organizacje pozarządowe, NFZ	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, budżet samorządu województwa, NFZ
3.2	Rozwój badań naukowych z zakresu geriatry	2010	2013	uczelnie wyższe, Federacja Organizacji Socjalnych FOSa	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, organizacje grantodawcze, fundusze UE

Obszar II. System wsparcia – infrastruktura i usługi socjalne

Lp.	Cel szczegółowy / działanie	Od kiedy	Do kiedy	Odpowiedzialny	Źródło finansowania
1.	2.	3.	4.	5.	6.
Cel 1.	Wsparcie osób starszych funkcjonujących samodzielnie w swoim środowisku				
1.1	Podnoszenie jakości usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych usług opiekuńczych	2009	2013	samorządy gmin, samorządy powiatów, Zakłady Opiekuńczo-Lecznicze, organizacje pozarządowe	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, fundusze UE
1.2	Reaktywacja instytucji „dobrego sąsiada”	2009	2010	jednostki samorządów gmin i powiatów (OPS, PCPR, DPS i inne), organizacje pozarządowe, rady osiedlowe, kościoły i związki wyznaniowe, media lokalne	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, organizacje grantodawcze
1.3	Tworzenie sieci placówek działających na rzecz osób starszych (m.in. dzienne domy pobytu, kluby, świetlice środowiskowe, mieszkalnictwo chronione i inne)	2009	2013	samorządy gmin, organizacje pozarządowe, spółdzielnie socjalne, przedsiębiorcy	budżety samorządów gmin, organizacje grantodawcze
1.4	Wsparcie finansowe i rzeczowe osób starszych będących w najtrudniejszej sytuacji materialnej	2009	2013	samorządy gmin, samorządy powiatów (OPS, PCPR, i inne), organizacje pozarządowe	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, organizacje pozarządowe

Cel 2.	Rozwój systemu opieki nad osobami starszymi nie mogącymi samodzielnie funkcjonować w swoim środowisku				
2.1	Propagowanie i wspieranie tworzenia rodzinnych, niepublicznych oraz prywatnych domów pomocy społecznej dla osób starszych	2009	2013	samorządy gmin, samorządy powiatów, organizacje pozarządowe, spółdzielnie socjalne, kościoły i związki wyznaniowe, prywatni przedsiębiorcy	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, organizacje grantodawcze, przedsiębiorcy, przedstawiciele lokalnego biznesu
Cel 3.	Zapewnienie odpowiedniego poziomu usług socjalnych				
3.1	Podnoszenie kwalifikacji zawodowych pracowników pomocy społecznej w zakresie potrzeb osób starszych	2009	2013	samorządy gmin, samorządy powiatów, samorząd województwa, organizacje pozarządowe, Federacja Organizacji Socjalnych FOSa	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, budżet samorządu województwa, organizacje grantodawcze, fundusze UE, w tym Europejski Fundusz Społeczny
3.2	Promocja dobrych praktyk	2009	2013	samorządy gmin, samorządy powiatów, samorząd województwa, organizacje pozarządowe, Federacja Organizacji Socjalnych FOSa	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, budżet samorządu województwa, organizacje grantodawcze, fundusze UE
Cel 4.	Stworzenie systemu diagnozowania i monitorowania potrzeb osób starszych				
4.1	Powołanie zespołu roboczego i ustalenie zakresu badań	2009	2009	samorząd województwa, Federacja Organizacji	budżet samorządu województwa, Federacja Organizacji Socjalnych FOSa

				Socjalnych FOSa	
4.2	Prowadzenie badań sytuacji osób starszych oraz jednostek działających na ich rzecz we współpracy z jednostkami naukowymi	2009	2013	samorządy gmin, samorządy powiatów, samorząd województwa, organizacje pozarządowe, Federacja Organizacji Socjalnych FOSa, uczelnie wyższe, kościoły i związki wyznaniowe	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, budżet samorządu województwa, organizacje grantodawcze, fundusze UE
Cel 5.	Rozwój systemu informacji, poradnictwa i doradztwa				
5.1	Tworzenie lokalnych centrów informacji i doradztwa dla osób starszych i ich rodzin, opiekunów, specjalistów	2009	2013	samorządy gmin, samorządy powiatów, organizacje pozarządowe	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, organizacje grantodawcze, fundusze UE
5.2	Stworzenie regionalnego centrum informacji i doradztwa dla osób starszych, ich rodzin i opiekunów	2009	2010	Federacja Organizacji Socjalnych FOSa	budżet samorządu województwa, organizacje grantodawcze, fundusze UE
Cel 6.	Zwiększenie roli organizacji pozarządowych w realizacji usług z zakresu pomocy społecznej				
6.1	Przygotowanie organizacji pozarządowych do realizacji usług społecznych dotyczących osób starszych	2009	2010	samorządy gmin, samorządy powiatów, samorząd województwa, organizacje pozarządowe, Federacja Organizacji	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, budżet samorządu województwa, organizacje grantodawcze, fundusze

				Socjalnych FOSa, Powiatowe Rady Organizacji Pozarządowych, Rada Organizacji Pozarządowych Województwa Warmińsko – Mazurskiego	UE
6.2	Zlecanie organizacjom pozarządowym usług publicznych z zakresu pomocy społecznej w obszarze wsparcia osób starszych	2009	2013	samorządy gmin, samorządy powiatów, samorząd województwa	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, budżet samorządu województwa, budżet państwa (wojewoda)

Obszar III. Aktywność, zainteresowania i potrzeby duchowe osób starszych

Lp.	Cel szczegółowy / działanie	Od kiedy	Do kiedy	Odpowiedzialny	Źródło finansowania
1.	2.	3.	4.	5.	6.
Cel 1.	Podniesienie aktywności osób starszych i działających na ich rzecz organizacji				
1.1	Tworzenie, wspieranie i integrowanie organizacji działających na rzecz aktywizacji osób starszych (np. Uniwersytetów III Wiek, klubów seniorów itd.)	2009	2013	Federacja Organizacji Socjalnych FOSa, organizacje pozarządowe, samorządy gmin, samorządy powiatów i inne podmioty	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, organizacje grantodawcze, fundusze UE
1.2	Utworzenie Akademii III Wiek Warmii i Mazur mającej w zakresie działań edukację liderów środowisk osób starszych oraz osób z nimi pracujących	2009	2011	Federacja Organizacji Socjalnych Fosa z partnerami	Organizacje grantodawcze, fundusze UE

1.3	Realizacja programów i projektów w zakresie aktywizacji osób starszych	2009	2013	samorządy gmin, samorządy powiatów, samorząd województwa, Federacja Organizacji Socjalnych FOSa, organizacje pozarządowe i inne podmioty	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, budżet samorządu województwa, organizacje grantodawcze, fundusze UE
1.4	Stworzenie regionalnej sieci (porozumienia) organizacji seniorskich	2009	2010	Federacja Organizacji Socjalnych FOSa	budżet samorządu województwa, Federacja Organizacji Socjalnych FOSa
Cel 2.	Zwiększenie aktywności zawodowej osób 50+				
2.1	Rozwój poradnictwa zawodowego	2009	2013	Wojewódzki Urząd Pracy, Powiatowe Urzędy Pracy, organizacje pozarządowe, jednostki samorządów gmin i powiatów (OPS, PCPR i inne)	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, organizacje grantodawcze, fundusze UE
2.2	Zwiększenie efektywności realizacji usług pośrednictwa pracy	2009	2011	Wojewódzki Urząd Pracy, Powiatowe Urzędy Pracy, organizacje pozarządowe, jednostki samorządów gmin i powiatów (OPS, PCPR i inne)	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, organizacje grantodawcze, fundusze UE

2.3	Organizacja szkoleń rozwijających kompetencje zawodowe i osobowościowe	2009	2013	Wojewódzki Urząd Pracy, Powiatowe Urzędy Pracy, organizacje pozarządowe, jednostki samorządów gmin i powiatów (OPS, PCPR i inne)	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, organizacje grantodawcze, fundusze UE
Cel 3.	Wzmocnienie integracji międzypokoleniowej				
3.1	Organizacja międzypokoleniowych imprez kulturalnych, edukacyjnych, okolicznościowych itd.	2009	2013	Jednostki samorządów gmin i powiatów (OPS, PCPR, DPS i inne), Federacja Organizacji Socjalnych FOSa, organizacje pozarządowe	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, budżet samorządu województwa, budżet państwa (województwo) organizacje grantodawcze, fundusze UE
3.2	Organizacja zajęć informacyjno - edukacyjnych dla młodzieży dotyczących problemu starości	2009	2013	samorządy gmin, samorządy powiatów, organizacje pozarządowe	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, organizacje grantodawcze, fundusze UE
3.3	Realizacja wspólnych projektów i inicjatyw międzypokoleniowych	2009	2013	jednostki samorządów gmin i powiatów (OPS, PCPR, DPS i inne), Federacja Organizacji Socjalnych FOSa, organizacje pozarządowe i inne podmioty	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, budżet samorządu województwa, budżet państwa (województwo) organizacje grantodawcze, fundusze UE

Cel 4. Rozwój wolontariatu 50+					
4.1	Prowadzenie kampanii medialnych i akcji społecznych promujących wolontariat osób starszych	2009	2013	samorządy gmin, samorządy powiatów, samorząd województwa, Federacja Organizacji Socjalnych FOSa, organizacje pozarządowe, media lokalne	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, budżet samorządu województwa, organizacje grantodawcze, fundusze UE
4.2	Tworzenie i wspieranie Centrów Wolontariatu działających na rzecz m.in. wolontariatu 50+	2009	2013	Federacja Organizacji Socjalnych FOSa, Sieć Wolontariat Warmii i Mazur, organizacje pozarządowe, jednostki samorządów gmin i powiatów (OPS, PCPR, DPS i inne), kościoły i związki wyznaniowe	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, organizacje grantodawcze, fundusze UE
4.3	Promocja idei banków czasu	2010	2013	Federacja Organizacji Socjalnych FOSa, Sieć Wolontariat Warmii i Mazur, organizacje pozarządowe, jednostki samorządów gmin i powiatów (OPS, PCPR, DPS i inne)	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, organizacje grantodawcze, fundusze UE

Cel 5.	Zaspokajanie potrzeb duchowych i religijnych osób starszych				
5.1	Edukacja osób pracujących z osobami starszymi, chorymi i osobami w stanie terminalnym oraz ich rodzinami z uwzględnieniem potrzeb duchowych i religijnych tych osób	2009	2013	samorządy gmin, samorządy powiatów, samorząd województwa, Federacja Organizacji Socjalnych FOSa, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, budżet samorządu województwa, organizacje grantodawcze, fundusze UE
5.2	Pomoc osobom starszym w docieraniu do miejsc kultu religijnego (m.in. poprzez likwidację barier architektonicznych)	2010	2013	samorządy gmin, samorządy powiatów, kościoły i związki wyznaniowe	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, budżet samorządu województwa, budżet państwa (województwa), fundusze UE
5.3	Współpraca między Kościołami (Rzymskokatolicki, Prawosławny, Ewangelicko-Augsburski i inne) przejawiająca się m.in. organizacją nabożeństw ekumenicznych, wspólnych spotkań, konferencji, akcji charytatywnych itp.	2009	2013	Kościół i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe, samorządy gmin, samorządy powiatów	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, budżet samorządu województwa, organizacje grantodawcze, fundusze UE

Obszar IV. Wizerunek osoby starszej w społeczeństwie

Lp.	Cel szczegółowy / działanie	Od kiedy	Do kiedy	Odpowiedzialny	Źródło finansowania
1.	2.	3.	4.	5.	6.
Cel 1.	Podniesienie poziomu wiedzy na temat osób starszych				
1.1	Prowadzenie kampanii medialnych, w tym skierowanych do osób starszych	2009	2013	samorządy gmin, samorządy powiatów, samorząd województwa, Federacja Organizacji Socjalnych FOSa, organizacje pozarządowe, media lokalne	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, budżet samorządu województwa, budżet państwa (województwo), organizacje grantodawcze, fundusze UE
Cel 2.	Ograniczenie przejawów dyskryminacji osób starszych				
2.1	Działania na rzecz zniesienia przepisów dyskryminujących osoby starsze, w tym akcje lobbingowe	2009	2013	Federacja Organizacji Socjalnych FOSa, organizacje pozarządowe	organizacje grantodawcze
2.2	Działania na rzecz powołania rzecznika praw osób starszych przy rządzie RP	2009	2013	Federacja Organizacji Socjalnych FOSa, Ogólnopolska Federacja Organizacji Pozarządowych, Wspólnota Robocza Związków Organizacji Socjalnych	Organizacje grantodawcze, fundusze UE

Cel 3.	Promocja aktywności osób starszych				
3.1	Coroczna organizacja konkursu Godni Naśladowania na najlepszą inicjatywę na rzecz osób starszych	2009	2013	Federacja Organizacji Socjalnych FOSa, Rada Organizacji Pozarządowych Województwa Warmińsko-Mazurskiego	budżet samorządu województwa, organizacje grantodawcze, fundusze UE
3.2	Organizacja konferencji, spartakiad, festiwali, wystaw, festynów, i innych wydarzeń prezentujących i promujących aktywność osób starszych	2009	2013	samorządy gmin, samorządy powiatów, organizacje pozarządowe	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, budżet samorządu województwa, budżet państwa (województwo), organizacje grantodawcze, fundusze UE
3.3	Organizowanie dorocznej konferencji regionalnej z okazji Międzynarodowego Dnia Osób Starszych	2009	2013	samorząd województwa, Federacja Organizacji Socjalnych FOSa, organizacje pozarządowe	budżet samorządu województwa, budżet państwa (województwo), organizacje grantodawcze, fundusze UE
3.4	Tworzenie stron i portali internetowych dotyczących osób starszych	2009	2013	Federacja Organizacji Socjalnych FOSa, organizacje pozarządowe, jednostki samorządów gmin i powiatów i inne	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, budżet samorządu województwa, organizacje grantodawcze, fundusze UE
3.5	Wydawanie publikacji, filmów, audycji itp.	2009	2013	Federacja Organizacji Socjalnych FOSa,	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów,

	promujących dobry wizerunek osób starszych			organizacje pozarządowe, jednostki samorządów gmin i powiatów (OPS, PCPR, DPS i inne)	budżet samorządu województwa, organizacje grantodawcze, fundusze UE
Cel 4.	Zwiększenie zainteresowania mediów tematyką osób starszych				
4.1	Prowadzenie szkoleń z zakresu PR, współpracy z mediami itp. dla organizacji seniorskich i pracujących na rzecz seniorów	2009	2013	Federacja Organizacji Socjalnych FOSa	budżet samorządu województwa, organizacje grantodawcze, fundusze UE
4.2	Pozyskiwanie dziennikarzy do współpracy z organizacjami seniorskimi	2009	2013	Federacja Organizacji Socjalnych FOSa, organizacje pozarządowe	Organizacje grantodawcze, fundusze UE
4.3	Przeprowadzanie konkursów dla dziennikarzy na najlepszą publikację na temat osób starszych	2010	2013	Federacja Organizacji Socjalnych FOSa, organizacje pozarządowe	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, budżet samorządu województwa, organizacje grantodawcze, fundusze UE
Cel 5.	Rzeczniectwo interesów osób starszych				
5.1	Budowa lokalnych i regionalnych partnerstw na rzecz wyrównywania szans i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu osób starszych	2009	2013	samorządy gmin, samorządy powiatów, samorząd województwa, Federacja Organizacji Socjalnych FOSa, organizacje	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, budżet samorządu województwa, organizacje grantodawcze, fundusze UE

				pozarządowe, kościół i związki wyznaniowe	
5.2	Współpraca z zagranicznymi organizacjami i instytucjami działającymi na rzecz osób starszych	2010	2013	samorząd województwa, Federacja Organizacji Socjalnych FOSa, organizacje pozarządowe	budżet samorządu województwa, organizacje grantodawcze, fundusze UE
5.3	Tworzenie powiatowych i lokalnych programów na rzecz osób starszych	2009	2013	samorządy gmin, samorządy powiatów, Federacja Organizacji Socjalnych FOSa, organizacje pozarządowe	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, organizacje grantodawcze, fundusze UE
5.4	Tworzenie w gminach i powiatach rad seniorów	2009	2013	Powiatowe Rady Organizacji Pozarządowych, organizacje pozarządowe	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, organizacje grantodawcze, fundusze UE
5.5	Doprowadzenie do powstania wojewódzkiej rady seniorów	2009	2010	Federacja Organizacji Socjalnych FOSa, Rada Organizacji Pozarządowych Województwa Warmińsko- Mazurskiego	budżet samorządu województwa, organizacje grantodawcze, fundusze UE
5.6	Opiniowanie projektów aktów prawnych i innych dokumentów wpływających na sytuację osób starszych	2009	2013	samorząd województwa, Federacja Organizacji Socjalnych FOSa, Rada Organizacji Pozarządowych Województwa Warmińsko-	budżety samorządów gmin, budżety samorządów powiatów, budżet samorządu województwa, organizacje grantodawcze, fundusze UE

				Mazurskiego, organizacje pozarządowe	
5.7	Powołanie wojewódzkiego rzecznika osób starszych	2009	2011	Federacja Organizacji Socjalnych FOSa, organizacje pozarządowe	organizacje grantodawcze, fundusze UE
5.8	Monitorowanie potrzeby powołania pełnomocnika Marszałka Województwa Warmińsko- Mazurskiego ds. osób starszych	2009	2010	Federacja Organizacji Socjalnych FOSa, organizacje pozarządowe	organizacje grantodawcze, fundusze UE